

MITROPOLIA OLTENIEI

REVISTA

ARHIEPISCOPIEI CRAIOVEI,
ARHIEPISCOPIEI RÂMNICULUI,
EPISCOPIEI SEVERINULUI ȘI STREHAIEI,
EPISCOPIEI SLATINEI ȘI ROMANAȚILOR
ȘI
A FACULTĂȚII DE TEOLOGIE - CRAIOVA

ANUL LXX (837-840), NR. 9-12, SEPTEMBRIE-DECEMBRIE, 2018

EDITURA MITROPOLIA OLTENIEI
CRAIOVA
ISSN 1013-4239

Importanța templului din Ierusalim pentru autorul și destinatarii Epistolei către Evrei

Pr. Lect. Univ. Dr. ION-SORIN BORA¹

Cuvinte cheie: *evrei, templu, cortul lui Moise, Hristos, preot, altar*

Keywords: *Hebrews, Temple, Tent of Moses, Christ, priest, altar*

Cel mai important edificiu religios și cultural al evreilor din toate timpurile rămâne, fără îndoială, templul din Ierusalim, chiar dacă acesta împlinește aproape 2000 de ani de la ultima sa distrugere. Acesta a fost zidit de Solomon după planurile tatălui său, David, cu materiale strânse de cei doi regi, prin truda multor meșteri străini dar cu cheltuiala poporului. La finalizarea construcției, templul a fost consacrat ca loc sacru unic pentru toți evreii, înlocuind astfel, vechiul Cort Sfânt, confecționat de Moise după un model ceresc, văzut doar de el pe Muntele Sinai, împlinind astfel porunca lui Dumnezeu. Cât timp a stat în picioare, ca zidire sau rezidire, templul din Ierusalim a atras deopotrivă iudeii evlavioși, prozelitiți, curioșii dar și prădătorii și distrugătorii diferitelor războaie. Astfel până la distrugerea sa din 587 î.Hr. de Nebuzaradan, comandantul oștirilor împăratului babilonian Nabucodonosor, templului lui Solomon i s-a prădat aurul de 10 ori.

După această primă mare distrugere, locul pe care fusese cândva templul, Muntele Sion, dănuia în conștiința iudaică drept un loc sfânt, păstrătorul amintirii existenței templului dar și imboldul rezidirii așteptate ca semn al îndurării divine asupra poporului care a păcătuit înaintea lui Dumnezeu. Pentru iudeii aflați în robia babiloniană, rezidirea templului era la fel de importantă ca și refacerea integrității etnice și spirituale a poporului, mereu conștient de valoarea sa de „împărăție preotească și neam sfânt” (Ieș. 19,6), păstrător evlavios al profețiilor despre libertate și rezidirea templului.

Poporul iudeu s-a născut cu scopul de a sluji lui Dumnezeu, așa cum i s-a poruncit, într-un loc bine precizat prin porunca de a sluji. Acesta este și scopul eliberării lor din robia egipteană: „Dumnezeul Evreilor ne-a chemat; lasă-ne să mergem în pustie cale de trei zile, ca să aducem jertfă Domnului Dumnezeului nostru, ca să nu pierim de ciumă sau de sabie!” (Ieș. 5,3).

Din același motiv au fost eliberați evreii și din celelalte robii sau primejdii: ca să slujească lui Dumnezeu, iar apoi să-și rezidească templul, necesar slujirii sacerdotale. Cele mai cunoscute momente de răscruce în

---

¹ Universitatea din Craiova, Facultatea de Teologie Ortodoxă.

existența poporului ales, ca slujitor al Legii Vechi sunt rezidirea templului, finalizată de Zorobabel în 515 și apoi ultima rezidire, făcută de Irod Idumeul, începând cu anul 19 î.Hr., nu din raționamente spirituale, ci din interese politice meschine.

Scrierea epistolei către Evrei este pusă pe seama atitudinii evreilor creștini din Palestina sau din diaspora față de acest templu al lui Irod, care devenise subiect important de dezbatere în mediile teologice ale vremii. În vremea scrierii Epistolei, templul nu înseamnă doar zidire, ci și poporul iudeilor evlavioși sau templul *viu* din Ierusalim, apoi slujitorii templului împreună slujbele ce se desfășurau zilnic aici.² „Sărăcia cultului creștin”, adesea pusă în balanță cu grandoarea jertfelor de expiere, pentru explicarea motivației scrierii acestei valoroase epistole, postulează o descriere comparativă a templului din Ierusalim și a locașului de cult creștin, care putea fi o proto-basilică sau o casă particulară cunoscută de toți, în care se săvârșea măcar Sfânta Liturghie de un preot creștin. La fel ne-am aștepta ca autorul Epistolei să prezinte comparativ obiectele de cult din templu cu cele creștine, sau slujitorii de la templu cu apostolii, episcopii, preoții și diaconii creștini din Ierusalim sau dintr-un mare centru al antichității creștine.³

Cortul sfânt din pustie reprezintă o temă recurentă în literatura celui de-al doilea templu, perioadă în care se observă și accentul pe cortul nefăcut de mână din ceruri, văzut de Moise pe muntele Sinai. Relația dintre această realitate cerească se descrie prin *ὑπόδειγμα καὶ σκιά* (copie și umbră), perspectivă împărtășită și de Epistola către Evrei.⁴ E adevărat că și Filo din Alexandria concepea templul cel nefăcut de mână ca o idee a lui Dumnezeu, copie a acesteia fiind tabernacolul sau templul, însă el considera că nimeni nu are acces la acest gând al lui Dumnezeu.⁵

Și totuși, templul nu este amintit explicit în cuprinsul epistolei, deși ne aflăm chiar în perioada sa de glorie. Lipsa oricărei mențiuni exprese despre templu o putem înțelege doar dacă încercăm să pătrundem atent

---

² Motivația scrierii acestei epistole, lăsată de Biserică la urmă în lista celor 14 scrieri pauline, în canonul Noului Testament, este strâns legată de seducția templului și a cultului levitic exercitată asupra creștinilor iudei, conjugată cu persecuțiile la care aceștia erau supuși, cu scopul precis de a renunța la Liturghia creștină și la credința în Hristos.

³ Mai mulți învățați au ajuns la concluzia că epistola se adresează Bisericii din Roma, bazându-se pe faptul că în cap. 13 se vorbește despre ospitalitate față de străini, aducerea aminte de cei închiși, de căsătorie (EDGAR V. MCKNIGHT & CHRISTOPHER CHURCH, *Hebrews-James*, Smyth & Helwys Publishing, Inc., Macon, Georgia, 2004, p. 9).

⁴ PHILIP CHURCH, *Attitude to the Temple in Second Temple Judaism and Hebrew*, in coll. *Supplements to Novum Testamentum*, vol. 171, Ed. Brill, Leiden/London, 2017, p. 434.

⁵ IBIDEM, p. 434.

contextul istoric și social în care se desfășoară evenimentele din această perioadă.

Cortul lui Moise din pustie

Nu doar creștinismul este superior Legii Vechiului Testament, dar și iudaismul pretindea o detașare cu superioritate față de cultul iudaic de la Cortul Sfânt.⁶ Se poate afirma că zidirea templului reprezintă un moment de maturitate culturală a celor care fuseseră peregrini prin pustie, locuind în corturi, dar care și-au zidit în cele din urmă case de piatră odată cu locuirea Pământului Făgăduit. Părea că nimeni și nimic nu-i va mai scoate din acest loc, drept urmare, imobilizarea locului sacru era necesară atât din evlavie, ca Dumnezeu să locuiască într-o *casă* modernă, cât și ca garanție că Dumnezeu va sta în acest locașul nou, de unde va păzi pământul și întreg poporul. Astfel, cortul vechi și mic, construit de Moise din porunca lui Dumnezeu, este lăsat uitării.

Autorul Epistolei către Evrei este puternic influențat de credința creștinilor eleniști, discursul din Sinedriu rostit de Sfântul Arhidiacon Ștefan având numeroase puncte comune cu această scriere. Acuzația asupra Sfântului Ștefan, că vorbește împotriva templului, nu se justifică în cazul autorului Epistolei, chiar dacă există unele aluzii la templu și o largă descriere a tabernacolului din pustie. Dar poate, cel mai important lucru receptat în epistolă este locul Mântuitorului după Înviere în corul cel nefăcut de mână, despre Care aflăm „Ștefan, fiind plin de Duh Sfânt și privind la cer, a văzut slava lui Dumnezeu și pe Iisus stând de-a dreapta lui Dumnezeu” (FAp. 7,55).

Această ședere a Mântuitorului de-a „dreapta lui Dumnezeu” sau de-a dreapta puterii devine mărturisire de credință în Epistolă. Când Iisus a intrat în Sfânta Sfintelor a templului ceresc în loc să se îndrepte spre altar, în picioare sau în genunchi, El a stat de-a dreapta tronului lui Dumnezeu” (Evr. 1,3;8,1; 10,12; 12,2).⁷

De fapt Sfântul Ștefan este dovada vie că preoții creștini sunt adevărații slujitori ai lui Dumnezeu, care împreună cu Hristos au acces la Sfânta Sfintelor cea adevărată. Odată ruptă catapeteasma păcatului prin Jertfa Mântuitorului, preoții creștini nu mai sunt împiedicați de nimic să se roage lui Dumnezeu și lui Hristos, ca Dumnezeu Adevărat.

Slava lui Dumnezeu pe care a văzut-o Sf. Ștefan,⁸ s-a mai arătat doar lui Moise în Cortul Sfânt, denumit de autorul Epistolei către Evrei

---

⁶ ROBERT P. GORDON, *Hebrew*, Sheffield: Sheffield Phoenix Press, 2008, p. 46.

⁷ GEORGE WESLEY BUCHMAN, *To The Hebrews*, in coll. *The Anchor Bible*, vol. 36, Doubleday & Co., 1972, p. 133.

⁸ Desigur, nimeni nu poate garanta că Sf. Ștefan nu a mai văzut până atunci slava lui Dumnezeu. Dimpotrivă, semnele pe care le făcuse mai înainte, stârnind invidia eleniștilor,

ἄγιον κοσμικόν (altar pământesc), descrierea sa fiind afectată de percepția contemporană a unei realități demult apuse.⁹ Cortul acesta avea cel puțin două avantaje față de templu: fiind mult mai mic, oamenii se apropiau mult mai mult de Sfânta Sfintelor, de obiectele sacre din această încăpere, pereții din pânză și piele fiind mult mai „transparenti” față de zidurile groase și, un alt avantaj, cei ce contribuiau la transportul cortului puteau mărturisi ce au văzut, ce au simțit că purtau în mâini, ca de altfel și poporul aflat în călătorie sau în luptă, în mijlocul căruia era purtat adesea Chivotul Legământului.

„Cortul Sfânt era un sanctuar portabil, având în vedere vocația lor de călători spre Țara Sfântă. Acesta devine indiscutabil centrul vital al poporului aflat în drum către Canaan, locul prezentei Dumnezeuului celui Preaînalt. Așadar, după sfințire, Cortul Sfânt va avea un rol călăuzitor în viața poporului Israel”¹⁰

Autorul Epistolei către Evrei descrie acest Cort într-o manieră unică: nu începe din Sfânta Sfintelor spre exterior, nici dinspre exterior spre Sfânta Sfintelor ci din încăperea pentru preoții slujitori, numită Sfânta. Ne conduce apoi împreună cu Marele Preot către Sfânta Sfintelor,¹¹ cu ajutorul unei enumerări foarte rar întâlnită pentru spații atât în Sfânta Scriptură, cât și în alte scrieri evreiești: ἡ πρώτη, prima încăpere, respectiv τὸ δεύτερον, cea de-a doua.¹²

Este foarte adevărat că Sfântul Apostol Pavel nu se adresează unor oameni care nu știau nimic despre templu, ci unora care cunoșteau templul chiar din interiorul său, asemenea preoților sau leviților. Desigur, iudeii creștini nu erau toți preoți, dar se împărtășiseră din cele care se cuveneau, până nu demult, doar preoților Vechiului Testament, cum ar fi vederea slavei lui Dumnezeu și jertfa Mântuitorului, care a fost primită de

---

dovedesc cu prisosință că el era cuprins dinainte de harul lui Dumnezeu, ca și Sf. Pavel și ceilalți sfinți: „Cunosc un om în Hristos, care acum paisprezece ani - fie în trup, nu știu; fie în afară de trup, nu știu, Dumnezeu știe - a fost răpit unul ca acesta până la al treilea cer. Și-l știu pe un astfel de om - fie în trup, fie în afară de trup, nu știu, Dumnezeu știe că a fost răpit în rai și a auzit cuvinte de nespus, pe care nu se cuvine omului să le grăiască” (II Cor. 12,2-4).

⁹ LENAND RYKEN(ed.), *Dicționar de imagini și simboluri biblice*, Ed. Casa Cărții, Oradea, 2014, p. 24.

¹⁰ ÎPS IRINEU, „Biserica Învierii, moștenitoare a templului și a promisiunilor mesianice”, în „Academica”, an XXVI (2016), nr. 7-8, p. 89.

¹¹ Autorul „avea în vedere sanctuarul aflat în uz: preotul ales, trecând de prima catapetasmă, intră mai întâi în Sfânta și apoi trece prin cea de-a doua catapetasmă în Sfânta Sfintelor”. WILLIAM L. LANE, *Hebrew 9-13*, in coll. *Word Biblical Commentary*, vol. 47b, Word Books Publisher, Dallas, 1991, p. 219.

¹² Doar Iosif Flaviu se folosește de acest procedeu, atât în descrierea tabernacolului (*Antichități iudaice* 3,122-123) cât și a celor două curți exterioare ale templului lui Irod (*Războaiele iudaice*, 5, 184, 186).

Dumnezeu. Expresia „frați sfinți, părtași chemării cerești” (Evr. 3,1), prin care autorul îi numește pe destinatarii epistolei, ne demonstrează tocmai acest lucru: creștinii au apropiere de Dumnezeu asemenea preoților și leviților de la templu, dar într-un mod nou. Ei se apropie mai mult de locul sacru, fără să fie consacrați după rânduielile Legii. Astfel, regele David împreună cu soldații săi, deși în mod obișnuit nu aveau dreptul să se apropie de cele sfinte, primesc ca hrană pâinile punerii înainte care se cuveneau doar preoților (I Regi 21,5). Regele „a intrat în casa Domnului și a mâncat pâinile punerii înainte, care nu se cuveneau lui să le mănânce, nici celor ce erau cu el, ci numai preoților” (Mt. 12,4). Asemenea acestora, care s-au păstrat curați, făcând posibilă *locuirea* lui Dumnezeu în mijlocul lor, au mai fost și alți *sfinți*, preoți și leviți aflați în imposibilitatea de a sluji la templu în timpul robiei babiloniene, sau chiar grupări religioase ca hasidimii sau creștinii.¹³

Apariția Cortului se datorează exclusiv lui Dumnezeu, Care a zidit toate (Evr. 3,4), deci și acest edificiu „ctitorit” sau „pregătit” de EL, prin intermediul lui Moise. Cortul devine parte integrantă a Legământului cel vechi încheiat pe Sinai,¹⁴ pretenție pe care nu o va putea ridica și zidirea de pe Muntele Sion.

În Sfânta din Cort sunt enumerate doar „sfeșnicul și masa și pâinile punerii înainte” (Evr. 9,2), fiind omisă intenționat, cea mai importantă piesă: altarul tămâierii. În schimb, acest altar „de aur” este primul obiect prezent din Sfânta Sfințelor.

---

¹³ GEORGE WESLEY BUCHMAN, *op.cit.*, p. 54. Numirea de frați se justifică în cadrul grupurilor celibatare de tip monastic, dar nu trebuie limitată semnificația acestui termen doar la un fel de surrogat pentru înrudirea firească din familie. Creștinii s-au numit frați între ei, chiar și atunci când aveau frați naturali în virtutea conștiinței unei paternități comune în Hristos. Astfel, cu toții au Tată pe Dumnezeu, dar și pe Avraam, „părintele nostru al tuturor” (Rom. 4,16).

¹⁴ Preponderent în Noul Testament, κατασκευάζω se folosește în sensul de „a pregăti” sau „a se pregăti” pentru venirea Domnului: Sf. Ioan Botezătorul trebuia „să gătească Domnului un popor bine pregătit” (Lc. 1,17). Subiectul acestui verb este un trimis al lui Dumnezeu, prin care Însuși Dumnezeu lucrează sau Însuși Dumnezeu (cf. II Cor. 5,5). Astfel, Dumnezeu *zidește* casa în care Moise este Slujitor (Evr. 3,3,4), poporul bine pregătit *zidit* sau *pregătit* de Mesia (Lc. 1,17) dar și „calea” pentru care Dumnezeu a trimis pe „Îngerul Său” ca să o *pregătească*. Toate aceste *pregătiri* sau *ctitorii* sunt realizate de Dumnezeu direct sau prin intermediul slugilor sale, cu scopul consacării locului în care va veni Dumnezeu să locuiască (JOHANNES P. LOUW AND EUGENE ALBERT NIDA, *Greek-English Lexicon of the New Testament : Based on Semantic Domains*, New York: United Bible societies, 1996, p. 683). Așadar, traducerea expresiei ὁ πάντα κατασκευάσας θεός se face cu referire la întregul edificiu al lui Dumnezeu, numit mai întâi popor ales, simbolizat și adunat de Cort și de Templu, apoi Biserica, în care sunt zidiți toți credincioșii, care au acces nemijlocit la Dumnezeu, a Cărui sălășluire reală se află în Sfânta Sfințelor din Cer.

Despărțirea dintre Sfânta și Sfânta Sfințelor se realizează, în Cort ca și în Templu, prin intermediul catapetesmei, o țesătură specială¹⁵ ce semnifică firmamentul cerului, dincolo de care locuiește Însuși Dumnezeu. Aceeași denumire o are și intrarea propriu-zisă în templu, vizibilă tuturor credincioșilor aflați în curtea locașului sfânt al evreilor.

Păstrând principiul enumerării obiectelor din cort, de la est la vest sau de la cele mai puțin importante, la cele mai importante, autorul trece dincolo de catapeteasmă, prezentând acum în Sfânta Sfințelor chivotului legământului „ferecat peste tot cu aur, în care era năstrapa de aur, care avea mana, toiagul lui Aaron ce odrăslise și tablele Legii” (Evr. 9,4). Dar cel mai important loc era, fără îndoială, locul în care se odihnea „slava lui Dumnezeu”, locul format între aripile heruvimilor care umbreau „altarul împăcării” (Evr. 9,5).

Acești heruvimi nu sunt puși în conexiune cu chivotul, chiar dacă pe chivot se găseau doi heruvimi. Solomon a hotărât ca în templul zidit de el, pe lângă cei doi heruvimi mai mici de pe capac, să fie realizați încă doi heruvimi îmbrăcați în aur, având dimensiuni spectaculoase: fiecare avea 4,6 m înălțime, prin deschiderea aripilor tot 4,6 m, umbreau practic întreaga încăpere.¹⁶

Cum era firesc, toate aceste realități sunt descrise la timpul trecut. Procedeu impresionează prin faptul că autorul folosește un singur verb în această direcție, aume κατασκευάσθη (κατασκευάζω la ind. aor. pas.), tradus aici prin „a fost pregătit”, care se referă la întreg edificiul. Astfel, se lasă impresia unei ctitorii divine (realizată cândva, în trecut), în care există lucruri (la prezent). Relațiile dintre obiecte sunt descrise prin

---

¹⁵ În scrierile apocrife se afirmă că Fecioara Maria, stând în templu, a țesut catapeteasma templului, chiar în lăuntru Sfintei Sfințelor unde a stat până la vârsta de 12 ani. „Părinții plecară uimiți și mulțumeau Dumnezeului atotstăpânitor că fiica lor nu și-a întors privirea înapoi. Maria rămase în Templul Domnului curată ca o porumbiță și primea hrană din palma unui înger. Iar când a împlinit doisprezece ani s-au adunat preoții și au zis: «Iată, Maria a petrecut doisprezece ani în Templul Domnului. Ce facem cu ea, ca nu cumva să ne pângărească locul de rugăciune!?!». Și au grăit arhierul: «Tu, care ai grijă de altarul Domnului, intră și roagă-te pentru dânsa, iar de va fi să-ți arate Domnul ceva, aceea vom face». *Protoevanghelia lui Iacov*, VIII,1-2 în *Evangheliile apocrife*, traducere de Cristian Bădiliță, Ed. Vremea, București, p. 38. De asemenea, credem că Maica Domnului a tors și apoi a țesut în perioada șederii sale în templu, catapeteasma, detaliu reprezentat cu multă claritate în pictura bizantină (JOHN BAGGLEY, *Porți spre veșnicie*, Ed. Sophia, București, 2004, p. 224-225; GABRIEL HEREA, *Mesajul eshatologic al spațiului liturgic creștin arhitectură și icoană în Moldova secolelor XV-XVI*, Ed. Karl A. Romstorferp. Suceava, 2013, p. 261).

¹⁶ WILLIAM J. HAMBLIN, DAVID ROLPH SEELY, *Templul lui Solomon. Mit și istorie*, traducere Carmen Ion, Ed. Enciclopedia Rao, București, 2007, p. 26.

participii la timpul prezent,¹⁷ cititorul înțelegând că are acces la ele acum și nu că aceste lucruri sunt iremediabil pierdute. Poziționat printre preoții Legii Vechi, hotărât să nu exprime nicio părere personală despre elementele din Cortul Sfânt,¹⁸ Apostolul Pavel lasă loc multor întrebări: de ce nu descrie curtea cortului?¹⁹ Nu este important altarul pentru jertfe din această curte sau marea de aramă, care servea la curățirea preoților? De ce amintește aurul doar în Sfânta Sfintelor? Ce înseamnă cu adevărat cele două altare (θυμιατήριον și ἱλαστήριον) din Sfânta Sfintelor? Desigur, valoarea acestor obiecte nu putea fi ignorată, ci, dimpotrivă, accentuată.²⁰

Despre așezarea altarului tămâierii (θυμιατήριον) în Sfânta Sfintelor în descrierea paulină s-a crezut că așa stăteau lucrurile în templul lui Irod, de unde au fost translatate în schița Cortului.²¹ Dar acest templu nu mai avea nimic în Sfânta Sfintelor,²² celebra *arcă* sau *chivotul* și *heruvimii* erau înlocuiți de o stâncă, pe care o stropea arhiereul cu sângele jertfei de ispășire. Din această cauză pe arcul de triumf al împăratului Titus²³ se observă că primul obiect purtat de ostași spre

---

¹⁷ Aproape toate verbele sunt la timpul prezent: λεγομένη (participiu prezent medio-pasiv), fiind numită, cu referire la prima încăpere a Cortului, *Sfânta*; ἔχουσα (participiu prezent activ), de două ori, cu sensul de *având altarul tămâierii* și *având mana* și κατασκιάζοντα (participiu prezent mediu sau pasiv), tradus prin *umbrind* altarul împăcării. Verbul περιεκαλυμμένην (participiu perfect pasiv), tradus prin *ferecat* sau *îmbrăcat* cu aur, nu afectează timpul efectiv al descrierii, dată fiind intenția de a se referi la prelucrarea materialului chivotului, înainte de a fi consacrat.

¹⁸ Autorul evită cu bună știință să se exprime asupra dezbaterilor fariseice care aveau în centru locurile sacre ale evreilor: „despre acestea nu putem acum să vorbim cu de-amănuntul” (Evr. 9,5).

¹⁹ Remarcabil este faptul că descrierea locașului sacru fără curte se mai întâlnește doar la Iosif Flaviu, pentru care Cortul propriu-zis cuprindea Sfânta și Sfânta Sfintelor (nu și curtea), despărțite printr-o intrare deasupra căreia „flutura” catapeteasma, limitele locului sfânt fiind întinse acum spiritual, în orice loc în care trăiau iudeii. Fiecare evreu, oriunde s-ar afla, este parte din templul viu al lui Dumnezeu, chiar dacă nu se află efectiv „în curțile casei Domnului”. Pentru Iosif Flaviu, templul (naos-cuprinzând Sfânta și Sfânta Sfintelor, nu și curtea), avea între cele două, despărțitura sau intrarea și catapeteasma. .

²⁰ Cu excepția Epistolei către Evrei, Noul Testament este foarte puțin interesat de acest metal prețios: doar de trei ori îl găsim, la II Tim. 2,20 și la Evrei 9,4 (H. R. BALZ & G. SCHNEIDER, *Exegetical dictionary of the New Testament*, vol. 3, Grand Rapids, Mich.: Eerdmans, 1990, p. 490).

²¹ Chiar dacă se găsea în prima încăpere a templului, fumul care se ridica de pe altarul tămâierii trecea dincolo de catapeteasmă, în Sfânta Sfintelor. Altarul de aur pentru darurile de tămâie reprezintă rugăciunile poporului ridicându-se către Dumnezeu (LENAND RYKEN, *op.cit.*, p. 24).

²² Iosif Flaviu spunea că Sfânta Sfintelor nu conținea nimic, obiectele aflate aici fiind pierdute în timpul robiei babiloniene (*Războaiele iudaice*, V,219).

²³ Există și o altă părere, care se bazează de fapt pe o eroare. Între obiectele din templul lui Irod se găseau „masa, candelabru și chivotul”, lucru „evident din gravura procesiunii

Roma este tocmai altarul de aur al tămâierii care se găsea în locul cel mai important, chiar în fața acestei stânci, fumul de tămâie ajungând dincolo de catapeteasmă.²⁴

O altă opinie despre rearanjarea obiectelor din Cort în cuprinsul Epistolei către Romani, reține doar distribuția elementelor din templu în Ziua Ispășirii. Atunci Aaron era dator „să ia cărbuni aprinși de pe jertfelnicul cel dinaintea Domnului, o cădelniță plină, și arome pisate mărunț pentru tămâiere două mâini pline, și să le ducă înăuntru, după perdeă; să pună aromele pe focul din cădelniță înaintea felei Domnului, astfel ca norul de fum să acopere capacul cel de pe chivotul legii, ca să nu moară Aaron” (Lev. 16,12-13); (Num. 16,40).²⁵ Pentru că arhiereul intra în Sfânta Sfintelor o dată pe an (Evr. 9,7)²⁶ mai întâi cu tămâie, aducând practic jertfa de tămâie de pe acest jertfelnic, prin intermediul unei cădelnițe de aramă, în Sfânta Sfintelor, s-a insinuat că jertfa de tămâie este nedezipită de altarul din aur al tămâierii, chiar dacă este intermediată de o cădelniță din aramă. E adevărat că fumul de tămâie se ridică deasupra aripilor celor doi heruvimi, însă altarul propriu zis al tămâierii rămâne în Sfânta,²⁷ cădelnița *de aramă* păstrându-și inferioritatea față de altarul *de aur* al tămâierii.

Nu trebuie exclusă nici părerea că accesul în Sfânta Sfintelor era acum permis arhiereului în toate zilele. Astfel s-ar putea explica jertfa de tămâie a lui Zaharia. Sf. Luca descrie buna-vestire pe care o primește Zaharia de la Arhanghelul Gavriil că se petrece lângă acest altar al tămâierii. Zaharia slujind „înaintea lui Dumnezeu, în rândul săptămânii sale” (Lc. 1,8),

---

victorioase realizată pe Arcul de Triumf al lui Titus în Roma” (GEORGE WESLEY BUCHMAN, *op.cit.*, p. 141). Doar prin neatenție se justifică părerea că romanii purtau triumfător spre Roma chivotul. Imaginea arată un singur obiect, și acesta nu era chivotul, ci altarul tămâierii, desigur, cel mai valoros obiect din templu, de vreme ce Sfânta Sfintelor nu mai adăpostea nimic.

²⁴ Momentul în care Marele Preot aducea jertfă de tămâie, împarte din nou fariseii și saducheii: fariseii credeau că jertfa de tămâie se aduce înainte de a intra în Sfânta Sfintelor, iar saducheii, din contră, plasau acest moment la ieșirea arhiereului din cea mai sacră încăpere a locașului sfânt (ITHAMAR GRUENWALD, *Rituals and Ritual Theory in Ancient Israel*, in coll. *The Brill Reference Library of Judaism*, vol. 10, Brill: Leiden-Boston, 2003, p. 31; HAROLD S. CAMACHO, *The Altar of Incense in Hebrews 9:3-4*, in „Andrews Unzuersity Seminary Studies”, 1986, Vol. 24, No. 1, pp. 5-12).

²⁵ DONALD A. HAGNER, *Hebrews*, in coll. *New International Biblical Commentary*, vol. 14, Hendrickson Publishers, 2002, p. 128.

²⁶ De fapt e vorba de o singură zi pe an, în care arhiereul intra de patru ori (PAUL ELLINGWORTH, *The Epistle to the Hebrews : A Commentary on the Greek Text*, Grand Rapids, Mich.; Carlisle [England: W.B. Eerdmans; Paternoster Press, 1993, p. 434).

²⁷ „În timp ce intră, dincolo de perdeaua interioară, în Sfânta Sfintelor, el presară tămâia peste cărbuni, producând un nor aromat pe deasupra chivotului Legământului” (LENAND RYKEN, *op.cit.*, p. 996).

primește calitatea necesară, după obiceiul preoției, prin tragere la sorți, ca să intre în templul Domnului și „să tămâieze” (Lc. 1,9). De-a dreapta altarului tămâierii (Lc. 1,11) i se arată „Arhanghelul Gavriil, cel ce stă înaintea lui Dumnezeu” (Lc. 1,19). Solemnitatea momentului și lipsa oricărui martor, lasă loc posibilității ca acest altar al tămâierii să fie poziționat în Sfânta Sfintelor la acest moment.²⁸

Chiar dacă aceste detalii ar reflecta realitatea templului din vremea redactării epistolei, totuși nu se explică de ce se denaturează istoria, aceea în care tabernacolul avea altarul tămâierii în Sfânta, nu în Sfânta Sfintelor. Singura explicație plauzibilă va avea caracterul unei exegeze contemporane²⁹ asupra tabernacolului poporului pelegin prin pustie, bazată pe unele variante textuale vechi, cum ar fi Pentateuhul Samaritean.³⁰ Astfel, se poate presupune că permisivitatea pe care i-a oferit-o Cortul Sfânt lui Moise, de a se apropia mult mai des de slava lui Dumnezeu, devenise subiect de interes în mediul de redactare al epistolei, nu ca simplu detaliu istoric, ci ca premisa unei noi apropieri de Dumnezeu. Pentru ei „cortul cel dintâi”, în care preoții intrau în toată vremea „săvârșind slujbele dumnezeiești” (Evr. 9,6), trebuia desființat: „Duhul Sfânt ne lămurește că drumul către Sfânta Sfintelor nu era să fie arătat, câtă vreme cortul întâi mai sta în picioare” (Evr. 9,7).

Acum drumul către adevărata Sfânta Sfintelor a fost arătat, așa cum a fost văzut deja de Sf. Ștefan și crezut de Biserică. Deci drumul către Cer sau Rai este acum deschis creștinilor,³¹ iar cultul de la templu nu putea să-i ajute, câtă vreme se desfășura în cadrele vechi, cu accentul pe Sfânta (preoție levitică, jertfe și daruri etc.).

---

²⁸ Pentru Teofilact, intrarea în Sfânta Sfintelor se realiza zilnic, în timpul rugăciunii, arhierul având privilegiul să aducă zilnic jertfă de tămâie. El se exprimă foarte clar: „arhierul acesta intrând în Sfânta Sfintelor a dobândit rod” (SFÂNTUL TEOFILACT AL BULGARIEI, *Tâlcuirea Sfintei Evanghelii de la Luca*, Ed. Sophia, București, 2007, p. 25). Această inovație în cultul iudaic de la templu este atestată, cel puțin parțial, și de atitudinea arhierului care, la sfatul bătrânilor, a intrat în Sfânta Sfintelor și s-a rugat ca să afle voința lui Dumnezeu pentru Fecioara Maria, la vârsta de doisprezece ani. *Protoevanghelia lui Iacov*, VIII,3, p. 38.

²⁹ LENAND RYKEN, *op.cit.*, p. 24.

³⁰ Pentru că doar această lucrare amintește altarul tămâierii în Sfânta Sfintelor, s-a lansat presupunerea că Epistola către Evrei a fost realizată în acest mediu, al creștinilor samarineni (WILLIAM L. LANE, *op.cit.*, p. 220).

³¹ „Pentru aceia, zice, au fast întocmite acestea așa fel ca să aflăm ca sfânta sfintelor, adică cerul, este încă nepătruns. Dar dacă nu putem pătrunde încă într-însul, să nu ne închipuim că nu este, fiindcă nu ne ridicăm în sfânta sfintelor” (SF. IOAN CHRISOSTOM, *Comentariile sau explicarea Epistolei către Evrei*, trad. Theodosie Athanasie, Tipografia Cărților Bisericești, București, 1923, p. 210).

Cortul Sfânt, rămâne punctul de referință pentru templul din Ierusalim, care avea nevoie de reformare³² la nivel atitudinal, obiectele, simbolismul și slujirea de aici fiind raportate la modelul propus de Moise.

Templul din Ierusalim, subiect complex al dezbaterilor contemporane

Templul amintit de cărțile Noului Testament își datorează existența lui Irod cel Mare, care, din raționamente de politică internă, a rezidit templul din Ierusalim pe ruinele templului lui Zorobabel. „Irod, ca să-și dobândească iubirea poporului, suspendă a treia parte din dări și...îi veni ideea să rezidească din nou și mai strălucit Templul, care avea acum 300 de ani de la întemeiere și era mic și zidit într-un stil de modă veche...S-au adunat 10.000 de lucrători experți, în scopul ca imediat să pășească la lucru. Construcția a fost începută în al 18-lea an al domniei lui și interiorul Templului a fost terminat într-un an și jumătate. Corpul exterior al zidurilor, camerelor, colonadelor au cerut pentru construirea lor opt ani...În timpul construcției templului intern, ploaia n-a curs ziua, ci totdeauna noaptea, nepricinuind nicio piedică de lucru. El se deosebea de cel vechi al lui Zorobabel prin cuprinsul lui larg și prin deosebita strălucire. Tot spațiul Muntelui Templului, care era înconjurat de un zid înalt și solid, ocupa, împreună cu turnul Antonia, ce se afla tot aici, șase stadii (mai mult de un kilometru), și se ridica în formă de terasă. Din cauza unei asemenea situații, templul se putea vedea de departe, și producea asupra fiecărui privitor o măreață impresie“.³³ Ca detalii arhitecturale, amintim faptul că Irod a mărit curțile exterioare, făcând o curte specială pentru neiuidei.³⁴

E clar că templul lui Irod depășea ctitoria lui Solomon, fiind mai mare și mai bogat decât acela. Cu toate acestea, sacralitatea construcției devenise de multă vreme subiect de controversă. De fapt, fiecare zidire a templului a întâmpinat o rezistență din partea contemporanilor, care gândeau că vechiul locaș nu putea fi egalat de cel nou. Singura construcție

---

³² Misterul ascuns după catapeteasma a doua a favorizat apariția și amplificarea speculațiilor despre obiectele sacre. *Mekilta Wayassa* 6: 65-70 a afirmat că recipientul pentru mană era de lut iar toiagul lui Aaron a odrăslit și a făcut migdale (6,82-85). Rabinii credeau că Prorocul Ilie ar urma să restabilească acest recipient. Filon a numit tablele legii cărți, care ar fi fost ținute în chivot.

³³A.P. LOPUHN, *Istoria Biblică. Noul Testament*. Vol. V, traducere de Patriarhul României, București, Tipografia cărților bisericești, 1946, p. 514.

³⁴ Acestora le era interzisă pătrunderea în curtea pentru credincioșii iudei prin inscripții în greacă și ebraică în care se cuprindeau tot felul de amenințări și blesteme pentru neiuideii ce îndrăznesc să treacă dincolo de linia trasată.

necontestată de nimeni a fost tabernacolul lui Moise, la care s-au raportat toate zidirile templului de mai târziu.

La punerea pietrei de temelie a templului lui Zorobabel, împreună cu strigătele de bucurie se auzeau și cele de tristețe: „poporul nu putea osebi strigătele de bucurie de bocetele de plâns ale mulțimii, pentru că poporul striga tare și glasul se auzea departe” (Ezdr. 3,13). Atunci s-a constatat că splendoarea templului lui Solomon fusese iremediabil pierdută, ca și cele mai importante obiecte care nu s-au mai întors din Babilon, Chivotul Legământului și heruvimii. E clar că nimeni nu putea înlocui aceste obiecte, de care depindea sacralitatea templului și chiar prezența lui Dumnezeu în edificiu.³⁵ Mai gravă pentru conștiința iudeilor de mai târziu a fost pângărirea templului în vremea lui Antioh IV Epifanes (175-164 î.Hr.) prin jertfele aduse aici în cinstea lui Zeus și a regelui zeu Antioh.³⁶ Nu a fost ultima profanare a templului lui Zorobabel, înainte de rezidirea sa de către Irod. Se știe că Pompei a intrat în Sfânta Sfintelor din templu, abținându-se cu greu să facă alte jafuri în locul sacru,³⁷ dar în 58 î.Hr., Crassus, guvernatorul Siriei, nu se va mai abține de la jaf și distrugere.

Dar și templul lui Solomon era acum pus sub semnul îndoielii, din două motive. Primul, pentru că intenția zidirii templului nu aparținuse lui Dumnezeu, ci omului: „David are ideea de a construi un Templu, Dumnezeu îi spune că Solomon va realiza structura arhitecturală și va construi Templul”.³⁸ Apoi, pretenția constructorului său, Solomon și a reformatorului acestuia de mai târziu, Iezechiel, de a-L închide cumva pe Dumnezeu în templu, oprind orice manifestare a evlaviei mozaice în afara acestui edificiu. Autoritatea lui Dumnezeu în ceea ce privește templul nu putea fi ignorată la nesfârșit: „Cerule este tronul Meu și pământul așternut picioarelor Mele. Ce casă Îmi veți zidi Mie? - zice Domnul - sau care este locul odihnei Mele? Nu mâna Mea a făcut toate acestea?” (Is. 66,1; FAp. 7,49-50). Acest discurs împotriva unicității templului de pe Muntele Sion este foarte bine însușit de samarineni,³⁹

---

³⁵ Locul în care se credea că se găsește slava lui Dumnezeu nu era neapărat Sfânta Sfintelor, ci aripile heruvimilor aflați deasupra chivotului sau detașați de acesta, cei doi heruvimi ai lui Solomon.

³⁶ IOSIF FLAVIU, *Antichități iudaice*, 12,5-6; WILLIAM J. HAMBLIN, DAVID ROLPH SEELY, *op.cit.*, p. 42.

³⁷ WILLIAM J. HAMBLIN, DAVID ROLPH SEELY, *op.cit.*, p. 43.

³⁸ ÎPS IRINEU, *art. cit.*, p. 91.

³⁹ Pentru că fuseseră opriți să participe la rezidirea templului (cf. Neem. 2,19), samarinenii și-au zidit un templu nou pe Muntele Garizim pe care îl considerau drept cel mai sfânt loc, al cărui ctitor și Mare Preot a fost Manase (Neem. 13,28). Pentru samarinenii secolului I, adevăratul loc de rugăciune ar trebui să fie pe muntele Garizim (In. 4,20). Din această

apoi și de creștini, devenind chiar motivul pentru care a fost martirizat Sfântul Arhidiacon Ștefan.⁴⁰ Astfel, orice rezidire a templului, survenită în urma unei inițiative omenești, devine ruină (Lc. 21,6), lucru inacceptabil pentru iudei, cel puțin în perioada secolului I creștin.⁴¹

Sacralitatea templului era contestată *din interior* mai ales pe criterii obiective. Slujitorii templului îngăduiseră instituirea unui comerț cu animale chiar în curțile templului. Poziția tranșantă a Mântuitorului împotriva celor pe care i-a găsit aici, „pe cei ce vindeau boi și oi și porumbei și pe schimbătorii de bani” (In. 2,14), i-a deranjat pe cei ce cunoșteau istoria zidirii templului în cei 46 de ani. De aceea i-au cerut o autorizare, un semn, că are dreptul să curețe templul. În orice caz, Mântuitorul nu a contestat niciodată sacralitatea templului, cum nu o vor face nici Sfinții Apostoli, ci doar a apărât-o, prin cuvânt, sau cu biciul în mână.

Cu ochii ațintiți la aceste practici, dar și la imixtiunile stăpânilor vremelnice în rânduielile de numire a arhiereului, esenienii își făcuseră altă slujire, în timp ce fariseii păstrau ca sacru în templu doar aurul, iar din slujire, doar darul adus de credincios.

Respectul Mântuitorului și al ucenicilor Săi față de templu nu are egal între iudei.⁴² Nu s-a grăbit la 12 ani să părăsească templul împreună cu Sfânta Familie,⁴³ ci a rămas aici trei zile vorbind cu cei mai mari teologi ai vremii, numind zidirea aceasta „casa Tatălui Meu” sau mai precis „cele ale Tatălui Meu”: „De ce era să Mă căutați? Oare, nu știți că în cele ale Tatălui Meu trebuie să fiu?” (Lc. 2,49).

Nu doar că a curățat templul, dar a reușit să-i facă pe iudeii acelor vremuri conștienți de sacralitatea acestui loc și de iminenta sa distrugere ca pedeapsă de la Dumnezeu pentru atitudinea de tip „talisman” pe care

---

cauză s-a ajuns să se creadă că samarinenilor li s-ar cuveni calitatea de destinatari primi ai acestei epistole sau, dimpotrivă, mediul (locul) în care epistola este scrisă.

⁴⁰ Autoritatea romană oprea orice condamnare la moarte făcută de evrei. Totuși, în cazul în care un păgân trecea linia de demarcație trasată prin intermediul inscripțiilor, putea fi condamnat la moarte împreună cu iudeul care ar fi favorizat un asemenea sacrilegiu (FAp. 21,26-31). Este posibil ca și în cazul unor ofense aduse templului, evreii să fi avut dreptul de a condamna la moarte, așa cum s-a întâmplat în cazul Sf. Ștefan.

⁴¹ Câtă vreme tabernacolul își arată perisabilitatea, templul lui Solomon și cel al lui Irod devin mai ușor de înțeles ca fiind mai departe de modelul cel nepieritor (DONALD A. HAGNER, *op.cit.*, p. 60).

⁴² „Pe de-o parte, Iisus respectă templul, pe de alta, El condamnă relativizarea acestuia de către contemporani” (D.R.W. WOOD & I.H. MARSHALL, *New Bible Dictionary*, Leicester, England; Downers Grove, Ill: InterVarsity Press, 1996, p. 1159).

⁴³ Considerăm că această sintagmă, folosită pentru „locul” sau „casa” în care se petrece taina întrupării Fiului lui Dumnezeu, nu ar trebui să smintească pe nimeni, și cu atât mai puțin pe credincioșii ortodocși. Ori aici, în această Sfântă Familie, se petrece taina nașterii mai presus de fire a Mântuitorului, deodată cu viețuirea feciorelnică a Maicii Domnului până la mutarea sa la ceruri.

ei o aveau față templu. „Vai vouă, călăuze oarbe, care ziceți: Cel ce se va jura pe templu nu este cu nimic legat, dar cel ce se va jura pe aurul templului este legat. Nebuni și orbi! Ce este mai mare, aurul sau templul care sfințește aurul? Ziceți iar: Cel ce se va jura pe altar cu nimic nu este legat, dar cel ce se va jura pe darul ce este deasupra altarului este legat. Nebuni și orbi! Ce este mai mare, darul sau altarul care sfințește darul? Deci, cel ce se jură pe altar se jură pe el și pe toate câte sunt deasupra lui. Deci cel ce se jură pe templu se jură pe el și pe Cel care locuiește în el. Cel ce se jură pe cer se jură pe tronul lui Dumnezeu și pe Cel ce șade pe el” (Mt. 23,16-22).

Așadar, cei ce vor acționa violent împotriva Mântuitorului și a Sfinților Apostoli pe motiv că au știrbit ceva din sacralitatea templului prin cuvintele rostite în public, au fost ei înșiși lipsiți de evlavie față de templu și nesinceri în cuvintele pe care le rosteau.

Faptele Apostolilor vorbesc despre apărarea violentă a sacralității templului, prin intermediul instrumentelor opresive existente la acel moment împotriva creștinilor și nu numai. Astfel, era supus judecății Sinedriului orice iudeu care facilita accesul în templu pentru un păgân sau care vorbea necuviincios despre templu. Cele două acuzații i-au fost adresate în același timp Sf. Ap. Pavel în Sinedriu, la finele celei de-a treia călătorii misionare: „Acesta este omul care învață pe toți pretutindeni, împotriva poporului și a Legii și a locului acestuia (n.n. *templul*); încă și elini a adus în templu și a spurcat acest loc sfânt. Căci ei văzuseră mai înainte cu el împreună în cetate pe Trofim din Efes, pe care socoteau că Pavel l-a adus în templu” (FAp. 21,28-30). La aceste acuzații va răspunde corect, cel acuzat: „N-am greșit cu nimic nici față de legea iudeilor, nici față de templu, nici față de Cezarul” (FAp. 25,8).

Cu mult timp înainte ca templul să fie distrus, începuse deja transferul locului și rolului templului în termeni pur spirituali, transfer care se va face corect doar în creștinism, chiar pe linia teologică trasată de cuvântarea Sfântului Ștefan și Epistola către Evrei, deopotrivă. Templul se rezidește din poporul credincioșilor, ca Biserica lui Hristos, trupul fiecărui om fiind parte a *zidirii sfinte*, și „templu al Duhului Sfânt”, în timp ce arca sau chivotul se regăsește chiar în inima omului. „De va strica cineva templul lui Dumnezeu, îl va strica Dumnezeu pe el, pentru că sfânt este templul lui Dumnezeu, care sunteți voi” (I Cor. 3,16). „Arătându-vă că sunteți scrisoare a lui Hristos, slujită de noi, scrisă nu cu cerneală, ci cu Duhul Dumnezeului celui viu, nu pe table de piatră, ci pe tablele de carne ale inimii” (II Cor. 3,3).

Acest transfer al valorii templului în plan spiritual, nu a fost dublat de o „distrugere” a templului. Epistola către Evrei este doar un exemplu de prețuire pe care creștinii o acordă acestui loc sacru. Ar putea constitui un

subiect de cercetare ulterioară ce s-ar fi întâmplat cu templul în cazul în care creștinii ar fi fost lăsați să slujească în el? Care ar fi fost perspectiva inversă a profeției: Ierusalime, Ierusalime; de câte ori n-am vrut să adun pe „Ierusalime, Ierusalime, care omori pe proroci și cu pietre ucizi pe cei trimiși la tine; de câte ori am voit să adun pe fiii tăi, după cum adună pasărea puii săi sub aripi, dar nu ați voit. Iată, casa voastră vi se lasă pustie” (Mt. 23,37-38).

Casa lui Dumnezeu, denumire comună pentru templu

Prima aluzie la templu în Epistola către Evrei, *casă a lui Dumnezeu* (Evr. 3,2-6), suportă o serie de explicații, în relație cu locurile sacre existente de-a lungul timpului. Astfel, de la cortul sacru, se va trece la templu, dar treptat se va ajunge la înlocuirea templului de zid cu acela nevăzut, *casa sau familia* iudeilor, devenind ea însăși *locul sacru* al prezenței Dumnezeului celui Viu. Astfel, expresia „toată casa Domnului” (Evr. 3,5) are în vedere unitatea poporului ales, sub conducerea lui Moise, unitate la care nu se va mai ajunge niciodată în istorie. Toți părinții evreilor au trecut prin Marea Roșie și prin experiența pustiului: „nu voiesc, fraților, ca voi să nu știți că părinții noștri au fost **toți** sub nor și că **toți** au trecut prin mare” (I Cor. 10,1).

Dar această trecere de la robie la libertate este singura care îi cuprinde pe **toți** acești oameni într-o unitate reală. Asumarea acestei realități pierdute a unității poporului în zilele lui Moise, trebuie completată cu asumarea atitudinii ostile față de Dumnezeu existentă în „gena” conaționalilor Sf. Pavel și a tuturor oamenilor trupești (Rom. 8,7; Col. 1,21).⁴⁴

„Pentru aceea, frați sfinți, părtași chemării cerești, luați aminte la Apostolul și Arhiepiscopul mărturisirii noastre, la Iisus Hristos, care credincios a fost Celui ce L-a rânduit, precum și Moise în toată casa Lui” (3,1-2). Persuasiunea pare a fi singura cale pentru autor să ajungă la inima

---

⁴⁴ Vrăjmășia pe care oamenii au arătat-o față de Dumnezeu este imputată de Sfântul Apostol Pavel adresanților săi, indiferent de situația etnică sau socială. Primele predici creștine au fost adresate evreilor cu intenția clară de a-i chema la pocăință pe cei ce se considerau perfecți, chiar și atunci când săvârșeau crime împotriva semenilor. Sf. Ștefan și chiar Mântuitorul le amintește acestor oameni că au fost mult mai numeroși cei care au făcut cele rele, decât cele bune. De Moise „n-au voit să asculte părinții noștri, ci l-au lepădat și inimile lor s-au întors către Egipt, zicând lui Aaron: «Fă-ne dumnezei care să meargă înaintea noastră...»” (FAp. 7,39-40). La fel stau lucrurile cu prorocii și ucigașii lor (Mt. 23,29-36; Lc. 11,47-51). Epistola către Evrei înregistrează o altă intensitate a tonului acuzator, deoarece s-a dovedit că „și-au astupat urechile” și au ucis pe cei ce le spuneau aceste adevăruri (FAp. 7,57). Nimeni nu este acuzat, nimeni nu este condamnat pentru greșeli, ci **toți** sunt chemați la Hristos ca să primească adevărata apropiere de Dumnezeu.

destinatariilor epistolei cu *mărturia* sa,⁴⁵ mărturisirea de credință (Crezul) citat ca atare: *Iisus Hristos este Fiul lui Dumnezeu* (Evr. 4,14).⁴⁶ „Iar Hristos a fost credincios ca Fiu peste casa Sa. Și **casa Lui suntem noi**, numai dacă ținem până la sfârșit, cu neclintire, îndrăzneala mărturisirii și lauda nădejzii noastre” (Evr. 3,6).⁴⁷ Deci existența poporului ca templu viu, casă a lui Dumnezeu, depinde de „îndrăzneala mărturisirii și lauda nădejzii” (3,6).

În această *casă-familie-neam* (8,8.10)⁴⁸ își vor regăsi strămoșii toți evreii, din toate timpurile și locurile, dar slujitorul autentic al acestei case, confirmat chiar de Dumnezeu, rămâne Moise. „Moise a fost credincios **în toată casa Domnului**,⁴⁹ ca o slugă, spre mărturia celor ce erau să fie în viitor” (Evr. 3,5). Moise este în același timp slujitor al casei și casa însăși. El „este credincios în toată casa Mea: cu el grăiesc gură către gură, la arătare și aievea, iar nu în ghicituri, și el vede fața Domnului” (Num. 12,7).

Față de Moise, Hristos este net superior, după cum mai mare este constructorul casei, decât casa însăși (poporul ales). „Acesta (Iisus) S-a învrednicit de mai multă slavă decât Moise, după cum are mai multă cinste decât casa cel ce a zidit-o” (Evr. 3,3). Al doilea argument, de care se folosește Sfântul Apostol Pavel ca să prezinte superioritatea lui Hristos față de Moise, rămâne tot în *casă*, acolo unde Moise este *slugă*, iar Iisus este *fiu* și *moștenitor* (Evr. 3,5-6). Un ultim argument este și faptul că Moise le vorbea conaționalilor săi „pe pământ”, iar Hristos vorbește credincioșilor Săi „din ceruri” (Evr. 12,25).⁵⁰

De fapt paralela pornește de la Hristos, care este adevăratul templu, „templul trupului, care a fost reconstituit la Înviere și care a devenit adevăratul loc de cult”.⁵¹ Casa nu se referă la clădirea templului, ci la comunitate, fără aluzii clare la implicarea sa în activitatea cultică.⁵²

---

⁴⁵ Hristos este *ἀπόστολος καὶ ἀρχιερεὺς ὁ ὁμολογία ἔγω*. În acest context „mărturisirii noastre” poate fi înțeles ca „religia noastră (JAMESS MOFFAT, *A Critical and Exegetical Commentary on the Epistle to the Hebrews*, Edinburgh: T.&T. Clark, 1968, p. 41).

⁴⁶ Pr. Asist. VASILE MIHOC, *Iisus Hristos Arhiereu, după Epistola către Evrei*, în „Ortodoxia”, an XXXV(1983), nr. 2, p. 179.

⁴⁷ DONALD A. HAGNER, *op.cit.*, p. 60.

⁴⁸ Casa la care se referă textul din Numeri preluat în Epistola către Evrei este „casa lui Israel” (GEORGE WESLEY BUCHMAN, *op.cit.*, p. 57).

⁴⁹ Probabil, la origine textul avea doar „casa Domnului” și nu „toată casa Domnului”. Cele mai bune manuscrise nu conțin ὅλα, ca să justifice traducerea „toată casa”. Totuși, sub influența lui Num. 12.17 din Septuaginta s-a generalizat această variantă în manuscrisele mai târzii la Evr. 3,5. Astfel sunt P¹⁸B Ambr; W. Achor Bible, p. 57.

⁵⁰ Pr. Asist. VASILE MIHOC, *art.cit.*, p. 180-181.

⁵¹ ÎPS IRINEU, *art.cit.*, p. 96.

⁵² JOHN DUNNILL, *Covenant and Sacrifice in the Letter to the Hebrews*, in coll. *Society for New Testament Studies Monograph Series*, vol. 75, Cambridge University Press 1992, p. 35.

Arhiereul, reprezentantul lui Dumnezeu și al poporului în templu

Termenul ἀρχιερέυς se găsește exclusiv în Evanghелиi, în Faptele Apostolilor și în Epistola către Evrei, în total de 122 de ori în tot Noul Testament.⁵³

Cel mai important slujitor al Legii Vechi este pentru autorul Epistolei către Evrei Moise, nu Aaron. Moise, adevăratul „avocat al lui Israel în fața lui Dumnezeu”,⁵⁴ apare în fragmentul despre Iisus ca Arhiereu ἀρχιερέυς (3,1). Caracteristica sa principală, credința ca fidelitate, garantează veridicitatea slujirii sale, oferind cititorilor norma de recunoaștere a adevărilor revelate ulterior, pentru că lui i s-a arătat Dumnezeu și i-a vorbit „gură către gură”.⁵⁵ Deci acuratețea revelației intermediată de Moise, nu ar trebui pusă la îndoială.

Hristos, ca Mare Preot, nu a uzurpat preoția lui Aaron deoarece, ca și acesta a fost ales chiar de Dumnezeu.⁵⁶ Altfel stau lucrurile cu slujitorii templului din Ierusalim. Ei nu au bune reputații în cercurile creștinilor, atitudinea ostilă pe care au arătat-o față de Apostoli culminând cu martirizarea Sfântul Iacov cel Mare. Dar autorul se poartă cu mânuși, având mare grijă să nu amintească niciuna din crimele lor. Ba din contră, subliniază autoritatea Legii cu care au fost investiți în relație cu frații lor și cu Dumnezeu.

Slujitorii Legii Vechi beneficiază din partea autorului, de mai mare atenție decât locașul sacru. Aceștia erau aleși dintre oameni, însă nu toți fiii lui Levi erau apți de preoție, din cauza infirmităților sau a stărilor de necurăție. Infirmi sunt socotiți și păcătoșii, în special orbi, surzi și ologi, pentru că nu aud Legea, nu calcă pe drumul arătat de Lege sau nu văd slava lui Dumnezeu. Fără putere de apărare era cel care suferea de o boală gravă, fiind deja condamnat ca păcătos, el sau părinții săi,⁵⁷ eforturile teologice având ca țintă strict identificarea păcatului.

Dacă și creștinii primeau aceste „epitete”, este evidentă imposibilitatea arhiereului de la templu să mijlocească pentru ei. În comparație cu un astfel de arhiereu „care să nu poată suferi cu noi în

---

⁵³ PHILIP CHURCH, *op.cit.*, p. 269.

⁵⁴ F.F. BRUCE, *The Epistle to the Hebrews*, in coll. *The New International Commentary on the New Testament*, Grand Rapids, Michigan, 1990, p. 92.

⁵⁵ JAMESS MOFFAT, *op.cit.*, p. 43.

⁵⁶ THOMAS C. ODEN, ERIK M. HEEN, PHILIP D.W. KREY, *op.cit.*, p. 70.

⁵⁷ În cazul orbului din naștere, nici măcar ucenicii nu puteau sesiza deosebirea clară între cele două infirmități: „Învățătorule, cine a păcătuit; acesta sau părinții lui, de s-a născut orb? Iisus a răspuns: Nici el n-a păcătuit, nici părinții lui, ci ca să se arate în el lucrările lui Dumnezeu” (In. 9,2-3).

slăbiciunile noastre”, Hristos este cel se suferă cu noi, „ispitit întru toate după asemănarea noastră, afară de păcat” (Evr. 4,15).

Cei ce primesc preoția Legii iau zeciuiala de la frații lor, pe motiv că așa le poruncește Legea: „cei dintre fiii lui Levi care primesc preoția, au poruncă după Lege, ca să ia zeciuiala de la popor, adică de la frații lor” (7,5).⁵⁸

Urmașii lui Levi, care primesc zeciuiala de la frații lor, sunt contemporani scrierii Epistolei către Evrei λαμβανόντες (participiu prezent), preoții au (ἔχουσιν, indicativ prezent) puterea să colecteze această taxă. Același timp prezent se observă și din Evr. 7,20 și 7,23, deși traducerile folosesc timpurile trecute. Astfel, διὰ τὸ θανάτῳ κωλύεσθαι (moartea îi împiedică să dănuiască) reprezintă un pasiv prezent. Preoții de la templu, nu puteau fi excluși din acest text și autorul se aștepta ca destinatarii epistolei să înțeleagă referința la preoții iudei pe care îi cunoșteau.⁵⁹ Faptul că autorul epistolei se referă la preoția contemporană este demonstrat de Evr. 8.3-5. Aici pe pământ sunt preoții care aduc jertfe potrivit Legii.⁶⁰

Există o distincție clară între urmașii lui Levi care sunt preoți și rudele lor care nu sunt preoți? S-ar părea că aceștia puteau să aleagă să nu slujească altarului, așa cum alții, care nu aparțineau seminției lui Levi, deveneau preoți, printr-o decizie politică.⁶¹ Accesul oficial la preoția iudaică rămâne închis în cadrul unor reguli stricte. Totuși, cei pe care Epistola îi are în vedere avuseseră această experiență a preoției, ca și autorul însuși, depășind granițele oficializate ale consacrării pe linie ereditară.

Leviții erau persoane care ajutau la săvârșirea cultului iudaic la Iezechiel, Neemia și comunitatea guvernată de IQS, dar aici, la fel ca în Deut. 17,9; 18,1; 24,8; 27,9, preoții sunt numiți preoți levitici sau din neamul lui Levi. Zeciuiala pe care o primesc de la frații lor se datorează lipsei unei moșteniri legitime în Țara Sfântă.⁶² Toți urmașii lui Levi iau zeciuială pe dreptate de la frații lor, dar, cuprinși în „coapsele lui Avraam”, au dat omagiu regelui preot Melchisedec. Aceștia se ocupă de „sfintele slujbe”, aducând jertfe atât pentru ei, cât și pentru popor.

Superioritatea preoților și a leviților față de frații lor, era deja postulată. Chiar Apostolul Pavel se lovește de această atitudine deplorabilă față de el, când primește o palmă în sinedriu de la „sluga arhierului” și

---

⁵⁸ F.F. BRUCE, *op.cit.*, p. 163.

⁵⁹ PHILIP CHURCH, *op.cit.*, p. 271.

⁶⁰ IBIDEM, p. 272.

⁶¹ S-a acreditat deja ideea că, pe lângă urmași ai lui Levi, în rândul slujitorilor ar fi admiși și membrii altor seminții (F.F. BRUCE, *op.cit.*, p. 163).

⁶² GEORGE WESLEY BUCHMAN, *op.cit.*, p. 120.

numește „perete văruit” pe arhiereu, cuvânt pe care se grăbește să și-l retragă, tocmai pentru că toți recunoșteau autoritatea și superioritatea urmașilor lui Levi.⁶³

Însă toți arhierii și slujitorii Legii Vechi sunt grevați de slăbiciune. „Legea pune ca arhierii oameni care au slăbiciune” (7,28). „Slăbiciunea preoților” nu ar trebui atribuită Legii, așa cum se încearcă. Sf. Ap. Pavel nu s-a pronunțat nicăieri împotriva Legii Vechiului Testament, nici împotriva templului. Totuși, „slăbiciunea Legii”, chiar dacă nu este afirmată, poate fi ușor intuită.⁶⁴ Motivul este lipsa conștiinței păcatului sau, mai exact, imposibilitatea exercitării cultului în condițiile în care autosuficiența îndreptăririi de sine conduce la această relaxare a conștiinței: „n-ar fi încetat oare jertfele aduse, dacă cei ce săvârșesc slujba dumnezeiască, fiind o dată curățiți, n-ar mai avea nicio conștiință a păcatelor” (Evr. 10,2).

Pe de-o parte, slujba nu este completă dacă arhiereul nu are păcate, pe de altă parte, el se consideră fără păcate și chiar îi judecă pe ceilalți cu asprime pentru păcatele lor, ca nu cumva să devină el însuși impur. Arhiereul „dator este, precum pentru popor, așa și pentru sine să jertfească pentru păcate” (5,3), aducând jertfe „întâi pentru păcatele lor, apoi pentru ale poporului” (7,27).⁶⁵

Așadar, slujind poporului, arhierii nu mai făceau parte din popor.⁶⁶ Ei nu pot trece prin suferințele poporului, ca să nu devină impuri. Parabola Samaritanului Milostiv ilustrează această *neputință* a slujitorilor templului de a suferi împreună cu poporul.⁶⁷ De cealaltă parte, Mântuitorul Hristos ca Arhiereu, rămâne mereu printre ai Săi, având putere să pătimească împreună cu noi, în slăbiciunile noastre, neavând nevoie de vreo curățire personală sau de păstrarea unei stări de puritate care să-L forțeze să ignore slăbiciunile, bolile și moartea celorlalți.⁶⁸ Dar măreția lui Iisus ca Arhiereu constă în

---

⁶³ THOMAS C. ODEN, ERIK M. HEEN, PHILIP D.W. KREY, *op.cit.*, p. 108.

⁶⁴ „Legea imperfectă, slabă și inutilă (7,18-19), era aceeași lege care «pune ca arhierii oameni care au slăbiciune»” (GEORGE WESLEY BUCHMAN, *op.cit.*, p. 130).

⁶⁵ Se pare că autorul epistolei cunoștea practica curentă de la templu, anume că arhiereul aducea jertfă zilnic. Filo din Alexandria, *quis rer div 36*. JAMESS MOFFAT, *op.cit.*, p. 102.

⁶⁶ Ruptura dintre preoție și popor s-a acutizat în perioada dominației eleniste, așa cum a relatat foarte bine, Prorocul Maleahi: „«Căci buzele preotului vor păzi știința și din gura lui se va cere învățătura, căci el este solul Domnului Savaot. Dar voi v-ați îndepărtat de drumul cel drept și pe mulți i-ați făcut să se poticnească de la Lege. Voi ați stricat legământul Meu cu Levi», zice Domnul Savaot” (Mal. 2,7-8) (ION REȘCEANU, „The Hellenistic Cultural Impact on the Jewish Traditional Society from a Current Perspective”, in *Humanities and Social Science Review*, no 8 (02), 2018, p. 132).

⁶⁷ Iisus este capabil să empatizeze cu oamenii cuprinși de slăbiciune deoarece a împărțit cu ei experiența ispitirii. Așa cum foarte bine se știe, aceste slăbiciuni (ἀσθενεία) sau afecte, sunt cauza pentru care oamenii pot fi ispitiți (JAMESS MOFFAT, *op.cit.* p. 59).

⁶⁸ „Că nu avem arhiereu care să nu poată suferi cu noi în slăbiciunile noastre, ci ispitit întru toate după asemănarea noastră, afară de păcat” (Evr. 4,15).

accesul pe care îl are la Dumnezeu, nu printr-o catapeteasmă materială, ci prin faptul că străbate cerurile, în virtutea jertfei sale.⁶⁹

Fotie credea că prin două căi își arată Iisus simpatia sau împreună-pățimirea pentru slăbiciunile noastre: prima, deoarece este măreț și mijlocitor, fiind Fiu al lui Dumnezeu și Dumnezeu Adevărat, și a doua, deoarece ca om a suferit și a îndurat afectele și slăbiciunile firii omenești în carnea sa.⁷⁰

Concluzii

Din punct de vedere istoric și strategic, templul din Ierusalim rămâne un reper pentru antichitatea iudaică, cercetătorii din toate domeniile având numeroase lucruri de spus, pornind chiar de la legătura poporului ales cu Dumnezeu, numită simplu *religie revelată*. Puțină lume a remarcat sinceritatea cu care creștinii evrei au iubit templul din Ierusalim, i-au combătut pe cei ce-i ignorau sacralitatea, fie la nivel doctrinar, fie practic și au avertizat asupra iminentei și ireparabilei sale distrugerii, datorată îndepărtării de Dumnezeu a celor ce participau la slujbele oficiate acolo, din postura de slujitori sau de credincioși. Au iubit și au cinstit templul atât de mult încât ajunseseră să neglijeze slujbele Bisericii ca să participe la cele săvârșite în templu. Epistola către Evrei a fost scrisă tocmai pentru a-i face pe creștinii evrei, din Palestina și din diaspora, să iubească templul nu ca instituție umană autonomă, ci ca reprezentare iconografică a unei realități nepieritoare, Templul Ceresc, în care avem intrare împreună cu Hristos⁷¹ pentru că avem ierarhie sacramentală și Sfintele Taine.

Templul Epistolei către Evrei are două dimensiuni, una cerească, arhetip al cortului adunării, văzut de Moise pe Muntele Sinai, și una terestră, care este abil evitată, cu scopul transmiterii eficiente a Evangheliei la cei ce prigoneau creștinii, crezând, cum făcuse și Saul din Tars odinioară, că prin astfel de prigoniri și crime „aduc slujbă lui Dumnezeu” (In. 16,2). Tabernacolul din pustie, templul lui Solomon și cel de-al doilea templu din Ierusalim prefigurează templul ceresc, care trebuie înțeles ca locuință eshatologică a lui Dumnezeu cu poporul Său.⁷² Dar templul respinsese

---

⁶⁹ JAMES MOFFAT, *op.cit.* p. 58. Aceeași idee a mântuirii oamenilor prin jertfa Sa adusă înaintea tronului ceresc se vede și la Evr. 2,9.10.

⁷⁰ ERIK. HEEN&PHILIP D.W. KREY(EDS.), *Hebrews*, in coll. *Ancient and Christian Commentary on Scripture*, vol. X, III: InterVarsity Press, 2005, p. 67.

⁷¹ „În Evrei, tabernacolul, templul și preoția erau anterior valabile ca locuința lui Dumnezeu și ca mijloc de acces la Dumnezeu. Cu înălțarea lui Iisus de-a dreapta lui Dumnezeu, realitățile eshatologice pe care le-au prefăcut au intrat acum în prezent și simbolurile anticipative trebuie lăsate în urmă” (PHILIP CHURCH, *op.cit.*, p. 433).

⁷² IBIDEM, p. 433.

demult creștinii, devenind chiar sursa și locul primelor crime împotriva Sfinților Apostoli. Cei prizoniți nu i-au contestat sacralitatea, ci eficacitatea. Dacă vocația templului fusese deturnată, de la zidire a lui Dumnezeu, ca pregătire a venirii Sale, la zidire păgână pentru uciderea celor ce slujesc lui Dumnezeu cu adevărat, împărțându-se de la Altarul cel netrecător, Biserica lui Hristos (cf. Evr. 13,10).

Mai important decât templul în teologia rabinică a vremii era considerat Cortul Sfânt. Însă nici acesta nu era desăvârșit, având și el statut de „copie” sau „umbră” al celui nefăcut de mână și inaccesibil,⁷³ până când Însuși Hristos a intrat în Sfânta Sfintelor din el și a șezut „de-a dreapta lui Dumnezeu”. Astfel, Raiul este prezentat ca un templu ceresc sau Cortul pe care l-a înfipt Însuși Dumnezeu, asemănare cunoscută și în literatura apocaliptică (I Enoh 14 și Apocalipsă 4-5).⁷⁴

„Ideea unui tron sau a unui templu în cer a fost destul de comună gândirii iudaice în vremurile Noului Testament. Următorul mesaj a fost în mod obișnuit atribuit lui Levi: «Atunci îngerul mi-a deschis porțile cerului și L-am văzut pe Cel Preaînalt așezat pe tron și mi-a spus: *Levi, Eu v-am dat binecuvântarea preoției până când voi veni și voi locui în mijlocul lui Israel*»”.⁷⁵ Templul din cer a fost strâns legat de cel din Ierusalim, prezența lui Dumnezeu fiind deopotrivă în cer și pe pământ.⁷⁶ Templul nefăcut de mână, cel din cer, a fost creat de Dumnezeu, a fost văzut de Adam, Avraam și Moise înainte de a intra în Țara Făgăduită. Deci templul din Ierusalim nu a fost făcut de Dumnezeu, ci de om sau a fost făcut de mâini omenești (cf. 9,11).⁷⁷

Astfel, chiar dacă este un edificiu sacru, iubit de creștini, templul trebuie înțeles în propria matrice: copie a realităților nepieritoare, către care creștinii trebuie să se îndrepte împreună cu Hristos, prin suferințe, nu prin ocolirea lor: „să ieșim la El, afară din tabără, luând asupra noastră ocară Lui. Căci nu avem aici cetate stătătoare, ci o căutăm pe aceea ce va să fie” (Evr. 13,13-14).

Abstract: *The Importance of the Temple from Jerusalem for the Author and the Recipients of the Epistle to the Hebrews*

The temple from Jerusalem was never more defended by Jewish servants and believers, as when the Apostle Paul wrote the Epistle to the Hebrews.

---

⁷³ THOMAS C. ODEN, ERIK M. HEEN, PHILIP D.W. KREY, *Hebrew* in coll. *Ancient Christian Commentary on Scripture*, vol. X, Illinois: Inter Varsity Press, 2014, p. 130.

⁷⁴ BARNABAS LINDARS, *The Theology of the Letter to the Hebrews*, in coll. *New Testament Theology*, Cambridge University Press, 2006, p. 55.

⁷⁵ Testamentul lui Levi, în *Testamentul celor Doisprezece Patriarhi*, 5,1-2 (GEORGE WESLEY BUCHMAN, *op.cit.*, p. 132).

⁷⁶ GEORGE WESLEY BUCHMAN, *op.cit.*, p. 133.

⁷⁷ IBIDEM, p. 134.

We are not referring to the armies of the revolutionaries. We should know that in Sanhedrin was judged every word that a Jew talked about the temple. But when St. Stephan was killed, and after too, St. James, because they have seen the True temple of Christ, the Levites and the Priests became killers not worshipers. With diplomacy, the Apostle Paul wrote to the Jews this letter without even saying a word about the Temple, but asking them to remember the way they can fulfil the ideals of unity and freedom patented by Moses and the Tent: through Christ and through the Church.